

РОЗДІЛ 11 МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

УДК 349.2

DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-8/123>

ЗАХИСТ ПРАВ ТРУДОВИХ МІГРАНТІВ ЗА УМОВ ПАНДЕМІЇ COVID-19

PROTECTION OF THE RIGHTS OF MIGRANT LABOR DURING THE COVID-19 PANDEMIC

Андрущенко О.П., студентка I курсу магістратури
господарсько-правового факультету

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Статтю присвячено дослідженню захисту прав трудових мігрантів за умов пандемії COVID-19. Визначено поняття та зміст трудової міграції, проведено її загальну характеристику, проаналізовано наукові роботи, що досліджують питання порушення прав трудових мігрантів. Визначено, які порушення в цій сфері є найбільш поширеними та які існують тенденції у вдосконаленні прав мігрантів. Досліджено наслідки впровадження карантину для працівників, роботодавців і країн загалом. Визначено сучасний стан захисту прав трудових мігрантів і зосереджено увагу на проблемних питаннях. Проаналізовано вплив міграції на економіку держави та динаміку грошових переказів, які роблять трудові мігранти, їхню роль у розвитку країн. Розглянуто міжнародно-правові акти та національні нормативно-правові джерела, що регулюють захист прав трудових мігрантів. Основний акцент у статті зроблено на аналізі порушень прав працівників у різних країнах за період пандемії. Проаналізовано нормативно-правові акти, прийняті для запобігання поширенню коронавірусу, їхню роль у забезпеченні прав працівників, дієвість і наслідки впровадження ними нових прав та обов'язків. Розглянуто низку ситуацій у різних державах за період COVID-19 із метою з'ясувати, як саме діють карантинні обмеження у сфері трудової міграції, як їх дотримуються роботодавці та працівники, як держави борються з порушенням прав мігрантів, які органи допомагають захищати права працівників і перешкоджають поширенню коронавірусу. З'ясовано вплив запровадження карантину на зміну життя працівників та умов їхньої праці. Розглянуто нові обов'язки держав і роботодавців щодо забезпечення прав трудових мігрантів. Запропоновано шляхи удосконалення, розв'язання та недопущення міграційних проблем.

Ключові слова: трудова міграція, захист прав трудових мігрантів, порушення прав працівників за кордоном, COVID-19, пандемія, карантин.

The article is devoted to the study of the protection of the rights of migrant workers in the context of the COVID-19 pandemic. The author paid attention to the definition of the concept and content of "labor migration", conducted its general characteristics, analyzed scientific works that explore the violation of the rights of migrant workers. It is determined which violations in this area are the most common and which are the trends in improving the rights of migrants. The consequences of quarantine for employees, employers and countries in general have been studied. The current state of protection of the rights of migrant workers is determined and attention is focused on the problematic issues that exist today. The impact of migration on the state economy and the dynamics of remittances made by migrant workers and their role in the development of countries are analyzed. International legal acts and national legal sources regulating the protection of migrant workers' rights are considered. The main emphasis in the article is made on the analysis of violations of workers' rights in different countries during the pandemic period. The regulations adopted to prevent the spread of coronavirus, their role in ensuring the rights of workers, the effectiveness and consequences of their introduction of new rights and responsibilities are analyzed. A number of situations in different countries during COVID-19 have been examined in order to find out exactly how quarantine restrictions apply in the field of labor migration, how employers and workers comply with them, how states combat violations of migrants' rights, which bodies help protect workers' rights and prevent the spread of coronavirus. The impact of quarantine on changing the lives of workers and their working conditions has been clarified. The new responsibilities of states and employers to ensure the rights of migrant workers are considered. Ways to improve, solve and prevent migration problems are suggested.

Key words: labor migration, protection of the rights of migrant workers, violation of workers' rights abroad, COVID-19, pandemic, quarantine.

Постановка проблеми. Коронавірус вплинув практично на всі сфери суспільного життя і, звісно, позначився на трудових міграційних процесах. Пандемія COVID-19 показала економічну та правову незахищеність осіб, порушення трудових прав, що займають особливе місце в системі прав людини та належать до соціальних прав і гарантування яких є завданням кожної соціальної держави. Незважаючи на велику кількість міжнародних нормативно-правових актів, трудові мігранти все одно втратили можливість користуватися своїми трудовими правами через відсутність належних механізмів і колізій у тлумаченні міжнародно-правових договорів. Відповідно до Розпорядження Кабінету Міністрів України № 287-р від 14 березня 2020 р. [1] було припинено регулярне міжнародне пасажирське транспортне сполучення повітряного, залізничного, автомобільного та пасажирського транспорту із 17 березня до 13 червня 2020 р. Протягом трьох місяців громадянам України та іноземцям було заборонено перетинати державний кордон України.

Оскільки трудова міграція для України є масовим явищем, адже наша країна одночасно є державою походження, призначення та транзиту працівників-мігрантів, територією різнохарактерних, різноспрямованих і різ-

номасштабних трудових міграційних потоків, пандемія стала великою проблемою. Виникла нагальна потреба у вирішенні питання про захист трудових мігрантів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед науковців, які займаються дослідженням проблемних питань, пов'язаних із захистом прав трудових мігрантів, слід згадати таких, як Л. Амелічева [6], Ю.О. Пундор [7], П.С. Кравчук [2], О.А. Трюхан [5] та ін.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті – дослідити проблеми трудової міграції, зокрема за умов пандемії COVID-19.

Виклад основного матеріалу. Із прийняттям Закону України «Про міжнародне приватне право» Україна отримала одну із найбільш прогресивних кодифікацій правових норм, покликаних врегулювати приватноправові відносини з іноземним елементом. Традиційно до цієї групи належать і відносини, які складаються у зв'язку з міжнародною трудовою міграцією, різними видами відряджень українських громадян за кордон, роботою в міжнародних організаціях системи ООН, працею на підприємствах з іноземними інвестиціями, а також трудовою діяльністю моряків. Чинне законодавство України та міжнародні договори доволі послідовно врегулюву-

ють правовий статус таких працівників, передбачаючи гарантії зайнятості, виконання трудової функції, а також низку гарантій, що стосуються членів сімей таких працівників [2, с. 105].

Право на працю є одним із найбільш важливих соціальних прав і визначає можливість людей займатися працею для забезпечення як свого матеріального добробуту, так і духовного розвитку за умов свободи та гідності, економічної безпеки та рівних можливостей. Зазвичай конституції зарубіжних країн обмежуються проголошенням загальної заборони дискримінації та рівності громадян перед законом, але у деяких західних країнах (у Франції, Португалії, Італії, Данії), у республіках колишнього СРСР, у країнах Центральної та Східної Європи спеціально декларується заборона дискримінації у сфері праці, зокрема при працевлаштуванні [3, с. 209].

Відповідно до юридичної енциклопедичної літератури під трудовою міграцією (лат. *migratio* – переселення) розуміється соціально-правове явище, яке характеризується переміщенням працездатного населення як усередині країни, так і за її межами під впливом негативних економічних чинників у пошуку роботи на певний термін. Вирізняють зовнішню (міжнародну) та внутрішню трудову міграцію [4, с. 693–694].

Відповідно до Європейської конвенції про правовий статус трудових мігрантів, ратифікованої Верховною Радою України 16 березня 2007 р., термін «трудовий мігрант» означає громадянина Договірної Сторони, котрому інша Договірна Сторона дозволила перебувати на її території для здійснення оплачуваної роботи. До змісту права на трудову міграцію входять: право приймати реально запропоновану роботу; право вільно пересуватися в цих цілях по території держав-членів співтовариства; право перебувати в одній із держав-членів співтовариства; право займатися трудовою діяльністю відповідно до законодавства, що регулює зайнятість громадян цієї держави співтовариства; право залишатися на території однієї з держав-членів співтовариства після завершення трудової діяльності в цій державі на визначених співтовариством умовах [5, с. 178].

Трудові відносини з іноземцями або апатридами в Україні регулюються ст. 26 Конституції України, положеннями ратифікованих нашою державою міжнародних і європейських стандартів праці, таких як: Конвенція ООН «Про захист прав усіх трудящих-мігрантів та членів їх сімей» від 1990 р., Конвенція МОП № 97 «Про працівників-мігрантів» від 1949 р., Конвенція МОП № 143 «Про зловживання в галузі міграції і про забезпечення працівникам-мігрантам рівних можливостей і рівного ставлення» від 1975 р., Конвенція МОП № 111 «Про дискримінацію в галузі праці та знань» від 1958 р., Європейська конвенція про правовий статус трудящих-мігрантів від 1977 р., Європейська соціальна хартія (переглянута) від 1996 р. та ін. Також відносини із трудовою еміграцією врегульовані двосторонніми міжнародними договорами між Україною та Польщею, Чехією, Італією, Іспанією, Португалією й ін. Одним із важливих законів, що визначає правові й організаційні засади державного регулювання зовнішньої трудової міграції та соціального захисту громадян України за кордоном і членів їхніх сімей, є Закон України «Про зовнішню трудову міграцію». Також слід назвати деякі підзаконні акти концептуального характеру з питань міграції, зокрема із зовнішньої трудової міграції, а саме: Стратегію державної міграційної політики України на період до 2025 р., Програму гідної праці МОП для України на період 2016–2019 рр. та ін. [6, с. 56]. Метою Стратегії державної міграційної політики України на період до 2025 р. визначено спрямування зусиль держави та суспільства на формування і реалізацію державної міграційної політики, яка б позитивно впливала на консолідацію української нації та безпеку держави, прискорювала соціально-економіч-

ний розвиток, сприяла уповільненню темпів депопуляції, стабілізації кількісного та якісного складу населення, задоволенню потреб економіки в робочій силі, відповідала міжнародним стандартам і міжнародним зобов'язанням України [7, с. 100–101].

Головними країнами призначення трудящих-мігрантів з України є Російська Федерація, Польща, Італія, Чехія, Німеччина, Угорщина, Іспанія, Португалія та Білорусь. Умови праці українських трудових мігрантів є причиною для занепокоєння. Згідно з результатами дослідження лише 38% трудових мігрантів уклали письмовий трудовий договір з іноземними роботодавцями. Ця проблема є особливо серйозною у деяких країнах – сусідах України. У Росії тільки 28,9% трудящих-мігрантів формалізували свої домовленості про роботу у письмовому вигляді, у Польщі частка таких – лише 11,7%. Тільки у Чехії, Білорусі та Німеччині письмові трудові договори підписали більше половини українських мігрантів (відповідно 58,1%, 56,9% і 52,9%). Здебільшого письмовий трудовий договір між трудовими мігрантами та роботодавцями був укладений мовою країни працевлаштування, і тільки у 25% випадків його було перекладено українською. Особливо вразливими до порушень своїх трудових прав є ті трудові мігранти, котрі працюють домашніми працівниками. Ця категорія українських мігрантів (переважно жінки) зазвичай не формалізує свої трудові відносини (у 16,5% випадків) у письмовій формі [8, с. 10–11].

Міжнародна організація з міграції у червні 2020 р. [9] зазначила, що в будь-який момент часу за кордоном перебувають близько 3 млн українських трудових мігрантів. Обсяг грошових переказів, які вони перераховують і які становлять більше за 10% у відношенні до ВВП України, за даними Світового банку, зріс на 86% за останні п'ять років, досягнувши 15,8 млрд дол. США у 2019 р. Проте COVID-19 дещо змінив ситуацію. За прогнозами НБУ, пандемія може призвести до зменшення сукупних обсягів грошових переказів на 20% порівняно з минулим роком. Спалах COVID-19 і зумовлене ним закриття бізнесів та уповільнення економіки стали причиною повернення в Україну трудових мігрантів, вимушених шукати нові джерела доходів. На початку квітня 2020 р. Державна служба зайнятості України заявила, що реєструє в середньому по 7 000 безробітних на день, тоді як на ринку праці майже не з'являються нові вакансії.

16 липня 2020 р. Єврокомісія оприлюднила Наставну щодо поведження із сезонними працівниками [10], якою зазначає, що Комісія стежить за належним застосуванням правил Союзу щодо сезонних працівників, а відповідальність за належне застосування норм національного законодавства, що реалізують Директиви ЄС, покладається на національні органи влади. Отже, державам-членам пропонується посилити візні інспекції в цьому відношенні, в т. ч. за підтримки Європейського бюро праці (ELA), та повністю забезпечити виконання всіх чинних норм. Комісія закликає держав-членів підвищити обізнаність щодо вимог охорони праці, які стосуються сезонних працівників, і надати роботодавцям практичну інформацію про те, як виконувати відповідні законодавчі вимоги щодо сезонних працівників у всіх секторах. Роботодавці повинні проводити належну оцінку всіх можливих професійних ризиків і встановлювати попереджувальні та захисні заходи, включаючи забезпечення необхідними захисними засобами й адаптацію заходів до нових обставин. Комісія також закликає держав-членів активізувати співпрацю з метою поліпшення умов праці сезонних працівників, зокрема через Консультативний комітет з охорони праці та безпеки праці та Комітет старших інспекторів праці (SLIC). Неясна або відсутня інформація про права й обов'язки сезонних працівників і їхніх роботодавців має прямі наслідки для їхнього захисту.

Регламент (ЄС) № 883/2004 [11] визначає законодавство про соціальне забезпечення, що застосовується до сезонних працівників. Згідно з нею працівники ЄС, котрі реалізують своє право на вільне пересування, підпорядковуються системі соціального забезпечення тільки однієї держави-члена. Внаслідок належності до системи соціального забезпечення компетентної держави-члена сезонні працівники повинні мати доступ до соціального захисту на тому самому рівні, що й інші застраховані особи в цій державі-члені.

Однак відповідно до опитування, проведеного спільно польською компанією EWL із Центром Східної Європи Варшавського університету серед іноземних працівників упродовж 26 серпня – 8 вересня 2020 р., найбільше складнощів в іноземців зараз викликають зменшення годин праці (41,8%) і психологічна напруга (37,4%). Українські працівники у Польщі очікують від польського уряду на продовження терміну дії документів на легальне перебування і працю в Польщі (59,7%), а від працедавців – надання безкоштовних засобів гігієни та протівірусного захисту (33,8%), а також безкоштовного житла на час відбуття обов'язкового карантину після перетину кордону (28,9%) [12]. Тобто у Польщі головною проблемою трудящих мігрантів під час пандемії виявилися відсутність безкоштовних засобів захисту та житла для відбуття карантину.

Ще один випадок порушення прав трудових мігрантів під час пандемії відбувся в Естонії. 21 липня 2020 р. оплаченим фермерами спецрейсом прибула група сезонних робітників з України в Естонію кількістю понад 150 осіб. Всіх протестували на COVID-19 у Талліннському аеропорту (позитивними виявилися три проби), а потім помістили на карантин на два тижні перед початком роботи, після чого знову протестували. У ході проведеної під час карантину перевірки з'ясувалося, що правила самоізоляції в різному вигляді були порушені 46 разів. Були обгрунтовані підозри, що 17 осіб, яким слід було перебувати на самоізоляції, працювали. Після цього міністр внутрішніх справ Март Хельме заявив, що порушники мають бути покарані за всією суворістю закону. Міністр закордонних справ Урмас Рейнсалу наголосив, що їх слід вислати з країни. Було винесено приписи про депортацію лише 12 заробітчан, обвинувачених у порушенні карантинних вимог, проте фермери запевняли, що українці, яких хочуть депортувати, не працювали на полях, а облаштували свої житлові приміщення, розташовані під одним дахом з основною будівлею ферми. Однак, за оцінкою департаменту здоров'я Естонії, об'єкт, про який йдеться, все-таки не можна розглядати як житлове приміщення, тому рішення про депортацію є правильним [13]. Тобто були порушені умови проживання й умови обов'язкового карантину трудових мігрантів. Работодавці не підготували належні умови для забезпечення трудових прав працівників.

Що стосується тих трудових мігрантів, котрі захворіли на COVID-19, то, наприклад, у Чехії 20 липня 2020 р.

директор регіональної санепідемстанції Кветослава Котрбова заявила, що в період із 9 по 18 липня в Південно-чеському краї виявили 10 осіб із коронавірусом, із яких 6 громадян України. Вона заявила, що українці як закордонні працівники є джерелом ризику для Південної Чехії, оскільки їздять до родичів додому та можуть повертатися з позитивними тестами на коронавірус, а тому із 20 липня у працівників, які приїжджають із певних держав ЄС і третіх країн, обов'язково вимагають довідку про негативний тест на COVID-19 [14]. Отже, тільки через півроку після початку карантину в Європі уряд країни почав вимагати негативний тест на коронавірус, аби запобігти поширенню вірусу всередині країни як серед своїх громадян, так і серед іноземців.

В Анголі із січня 2020 р. перебували п'ятеро громадян України, які приїхали туди на запрошення ангольського роботодавця й опинилися у складному становищі без укладених робочих контрактів, без дійсних віз, не отримуючи заробітну плату. У відповідь на звернення громадян до Посольства України українським дипломатам у контакті з МЗС Анголи та місцевими правоохоронними органами вдалося забезпечити повернення громадян в Україну, а також досягти домовленості з ангольським роботодавцем щодо виплати їм зарплати за відповідний період роботи [15]. Отже, громадяни України поїхали в Анголу з порушенням усіх трудових прав і лише завдяки дипломатам і правоохоронним органам Анголи змогли не лише повернутися на батьківщину, а й отримати заслужену заробітну плату.

Висновки. Трудова міграція – це наслідок високого рівня безробіття та низьких заробітних плат. Пандемія та необхідність введення карантину поставили країни перед новими викликами у сфері трудової міграції. COVID-19 поширився по всьому світу з таким темпом, що вмиг зупинив і змінив міграцію, і держави в короткий термін повинні були запровадити додаткові заходи захисту ринку праці.

Трудова міграція почала відновлюватися та через скрутне соціально-економічне становище у світі невдовзі досягне небувалого рівня, оскільки саме вона сприяє збільшенню надходження коштів до державного бюджету та відіграє ключову роль у процесі відновлення економіки. Проте правове становище трудових мігрантів викликає занепокоєння, адже, незважаючи на велику кількість нормативно-правових актів, спостерігається багато порушень їхніх прав, відсутність соціальних гарантій вимагає втручання з боку держави.

Отже, проаналізувавши наукові праці, міжнародне та національне законодавство і випадки порушення прав працівників за період COVID-19, можна дійти висновку, що державам слід усунути прогалини в законодавстві про захист прав трудових мігрантів і зробити обов'язковими норми рекомендаційного характеру, спрямовані на запобігання поширенню коронавірусу та впровадження особливих умов праці працівників під час пандемії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про тимчасове обмеження перетинання державного кордону, спрямоване на запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2 : розпорядження Кабінету міністрів України від 14 березня 2020 р. № 287-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/287-2020-p#Text>.
2. Кравчук П.С. Сучасний стан трудової міграції та перспективи регламентування трудових відносин. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2016. № 36. С. 105–108.
3. Трюхан О.А., Чанишева Г.І., Лагутіна І.В., Краснов Є.В., Сорочишин М.В., Римар Б.А., Кайтанський О.С., Медвідь А.О. Місце трудових та соціально-забезпечувальних прав у системі прав людини. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2015. С. 201–232.
4. Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. Т. 11. Трудове право. Право. 2018. С. 776.
5. Трюхан О.А. Право працівників мігрантів на зайнятість: міжнародні стандарти та законодавство України. *Часопис цивілістики*. 2015. № 19. С. 178–183.
6. Амелічева Л. Право на гідну працю трудових мігрантів в умовах глобалізації. *Підприємство, господарство і право*. 2020. № 1. С. 54–58.
7. Пундор Ю.О. Проблема відтоку кваліфікованих кадрів у контексті міграційної політики України. *Часопис Київського університету права*. 2019. № 2. С. 100–104.
8. Програма гідної праці МОП для України на період 2016–2019 рр. від 07 квітня 2016 р. С. 28. URL: [https:// goo-gl.su/6sXCiOqP](https://goo-gl.su/6sXCiOqP).

9. Подолання наслідків впливу COVID-19 на мобільність населення. Червень 2020 р. МОМ ООН міграція. URL: https://iom.org.ua/sites/default/files/iom_ukraine_covid-19_migration_messages_ukr.pdf.
10. Guidelines on seasonal workers in the EU in the context of the COVID-19 outbreak of 16 July 2020. URL: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/guidelines_on_seasonal_workers_in_the_eu_in_the_context_of_the_covid-19_outbreak_en.pdf.
11. Regulation (EC) № 883/2004 of the European Parliament and of the council of 29 April 2004. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32004R0883>.
12. Близько 40% українців у Польщі змінили роботу через COVID-19. *УКРІНФОРМ*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3112487-blizko-40-ukrainciv-u-polsi-zminili-robotu-cerez-covid19.html>.
13. Роботодавці Естонії оскаржують у суді рішення про депортацію 12 українців. *УКРІНФОРМ*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3081008-robotodavci-estonii-podaut-do-sudu-cerez-risenna-pro-deportaciu-12-ukrainciv.html>.
14. У Південночеському краї почастишали випадки інфікування коронавірусом серед українських трудових мігрантів. URL: <https://www.vinegret.cz/631570/v-yuzhnoi-chekhii-rastet-chislo-ukrainskikh-rabochikh-s-koronavirusom>.
15. Довгоочікуване повернення громадян України з Анголи на батьківщину. *Посольство України в республіці Ангола*. URL: <https://angola.mfa.gov.ua/news/dovgoochikuvane-povernennya-gromadyan-ukrayini-z-angoli-na-batkivshchinu>.